

UDK: 349.6:551.583
Biblid: 0025-8555, 72(2020)
Vol. LXXII, br. 3, str. 467–498

Originalan naučni rad
Primljen 23. marta 2020.
Odobren 8. juna 2020.
DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2003467T>

„Klimatska pravda” i Pariski sporazum o klimi u svetlu ciljeva smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte

Dragoljub TODIĆ¹

Apstrakt: Cilj rada je utvrđivanje zajedničkih elemenata i sličnosti u odnosu država prema ostvarivanju ciljeva iz Pariskog sporazuma o klimi u kontekstu „klimatske pravde”. U uvodnom delu rada se ukazuje na složenost, karakteristike i značaj klimatskih promena, kao globalnog problema, i daju naznake o metodološkom pristupu. Centralni deo rada je posvećen razmatranju teorijskih i normativnih aspekata „klimatske pravde”. Autor razmatra pitanje „pravednog” učešća država u borbi protiv klimatskih promena, a pre svega učešća država u smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte. Sagledavaju se udeo država u globalnim emisijama gasova sa efektom staklene bašte i indeks klimatske ranjivosti i ciljevi koje su one definisale u pogledu smanjenja tih emisija u skladu sa Pariskim sporazumom o klimi. Države su grupisane u pet grupa: države u okruženju Srbije, države čiji su pokazatelji emisija slični pokazateljima Srbije, države najveći emiteri gasova sa efektom staklene bašte, države najmanji emiteri ovih gasova i države koje su najugroženije usled klimatskih promena. Autor zaključuje da postoji dvostruki raskorak: raskorak između globalnog cilja i nacionalnih ciljeva postoji i raskorak u okviru nacionalno određenih ciljeva. Autor konstatuje da postoje izvesni zajednički elementi u nacionalnim ciljevima smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte, ali zbog neujednačenosti i razlika u načinu iskazivanja ciljeva smanjenja tih emisija izvlačenje preciznijih zaključaka nije pouzdano. Takav odnos prema klimatskim promenama u međunarodnoj zajednici ostavlja izvestan prostor za fleksibilniji odnos u definisanju nacionalnih ciljeva Srbije, uz rezerve zbog obaveza koje su povezane sa kandidaturom za članstvo u Evropskoj uniji.

Ključne reči: klimatske promene, „klimatska pravda”, klimatska ranjivost, princip zajedničke ali različite odgovornosti, životna sredina, Pariski sporazum o klimi, ciljevi smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte, nacionalno utvrđeni doprinosi, Srbija.

¹ Autor je redovni profesor u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-pošta: dtodic@gmail.com

Rad je nastao u okviru naučnoistraživačkog projekta „Srbija i izazovi u međunarodnim odnosima 2020. godine”, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, a realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu tokom 2020. godine.

Kontekst i metodološke napomene

Odnos prema obavezama iz Pariskog sporazuma o klimi predmet je brojnih analiza u stručnoj i naučnoj javnosti. Za osnovu analize se uzimaju različiti kriterijumi.² U zavisnosti od pristupa autori ukazuju na značaj ovog međunarodnog ugovora, ali i na slabosti sistema koji je ustanovljen njegovim normama. Iz raspona ocena dometa Pariskog sporazuma o klimi proističe, između ostalog, i veći broj otvorenih pitanja. Jedno od pitanja koje je prisutno od samih početaka međunarodnih aktivnosti u oblasti klimatskih promena je pitanje pravde, pravičnosti (ili „pravičnosti“). Iako se ovo pitanje tumači na različite načine, ono se obično svodi (najjednostavnije govoreći) na pitanje pravičnog („pravičnog“) udela svih država u borbi protiv klimatskih promena (tzv. klimatska pravda). Odnos između doprinosa nastanku klimatskih promena (tzv. istorijske i aktuelne emisije) i „pravičnog“ tereta obaveza u vezi sa preduzimanjem mera radi smanjenja budućih emisija gasova sa efektom staklene bašte, adaptacije na klimatske promene i eliminacije štetnih posledica klimatskih promena, predmet je stalnog preispitivanja.

Kroz rasprave o „klimatskoj pravdi“ preusmerava se težište interesovanja sa čisto ekonomskih i tržišnih dilema na etičke i političke aspekte jednakosti, ljudskih prava, zdravlja i održivosti u vezi sa problemima životne sredine u širem smislu. Procenjuje se da bi globalni prelaz na obnovljivu energiju imao za posledicu niže globalne nivoe emisija ugljen-dioksida (CO₂) i bolju budućnost za životnu sredinu i čovečanstvo.³ Različiti se kriterijumi i argumentacija primenjuju (ili mogu primeniti) u traganju za odgovorom na pitanje koje države bi trebalo (ili imaju neku vrstu moralne obaveze) da preduzmu snažnije mere u borbi protiv klimatskih promena.

---

² Za tekst Sporazuma videti: „Zakon o potvrđivanju Sporazuma iz Pariza“, (*Službeni glasnik RS*, br. 4/2017) ili u engleskoj varijanti: “Paris Agreement”, United Nations, 2015, https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf, 06/02/2020.

³ Andrew Hargrove, Mais Qandeel, Jamie M. Sommer, “Global governance for climate justice: A cross-national analysis of CO₂ emissions”, *Global Transitions*, Vol. 1, 2019, p. 191. Za šire o dilemama u vezi sa „pravdom“ u politici i pravu klimatskih promena (etički aspekti, jednakost, buduće generacije, itd) videti kod: Dragoljub Todić, „Neke sistemске i druge pretpostavke (ne)pravde u pravu životne sredine“, *Pravni život*, br. 9/2017, str. 476–484; Eric A. Posner, David Weisbach, *Climate Change Justice*, Princeton University Press, Princeton, 2010; Nicholas Chan, “Climate Contributions and the Paris Agreement: Fairness and Equity in a Bottom-Up Architecture”, *Ethics & International Affairs*, Vol. 30, No. 3, 2016, pp. 291–301; Chukwumerije Okereke, Philip Coventry, “Climate justice and the international regime: Before, during, and after Paris”, *WIREs Clim Change*, Vol. 7, No. 6, 2016, pp. 834–851. Za neka osnovna pitanja u vezi sa metodologijom proračuna udela pojedinih država u ukupnim emisijama gasova sa efektom staklene bašte videti kod: <https://ourworldindata.org/share-co2-emissions>, 06/02/2020.

Opšte pitanje odnosa između visokorazvijenih i zemalja u razvoju se postavlja kao neka vrsta prethodnog pitanja. U tom kontekstu se pitanje odgovornosti za stanje u oblasti klimatskih promena i odnos prema prošlim, sadašnjim i budućim posledicama postavlja u izoštrenijoj formi.⁴ Odnos prema budućim generacijama se ističe u prvi plan u raspravama o nužnosti preduzimanja hitnih mera i posledica kašnjenja u preduzimanju istih.⁵ Ekonomisti obično naglašavaju značaj pitanja cene klimatskih promena i troškova primene, ili odsustva primene mera sprečavanja i/ili adaptacije na klimatske promene.⁶ Skreće se pažnja i na činjenicu da je Pariski sporazum o klimi, kao poslednja faza institucionalizacije globalnog odgovora na izazove u oblasti klimatskih promena, pitanje raspodele tereta borbe protiv klimatskih promena postavio na nove osnove.⁷ Pariski sporazum o klimi je obavezu smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte propisao univerzalnom i sve države i međunarodne organizacije (strane ugovornice) su u obavezi da dostave Sekretarijatu Okvirne konvencije UN o promeni klime (*United Nations Framework Convention on Climate Change* – UNFCCC) svoje ciljeve smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte, kao i da iz ažuriraju, vodeći računa o globalno postavljenim ciljevima međunarodne zajednice. Tako su tzv. nacionalno određeni doprinosi (*nationally determined contributions*) postali jedan od najznačajnijih elemenata sistema koji je ustanovljen u okviru Pariskog sporazuma o klimi.⁸

Za potrebe ovog rada način formulisanja ciljeva smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte pojedinih država iskazan u zvaničnim dokumentima dostavljenim Sekretarijatu Okvirne konvencije UN o promeni klime (tzv. nacionalno

---

⁴ Za šire videti kod: Malgosia Fitzmaurice, “Responsibility and Climate Change”, *German Yearbook of International Law*, Vol. 53, 2010, pp. 89–138.

⁵ Za šire videti: Gillian Nelson, “Future generations and climate change”, *International Social Science Journal*, Vol. 64, No. 2011–2012, 2013, pp. 89–97.

⁶ Za šire videti npr. Christian Gollier, “Fighting Climate Change and the Social Cost of Carbon”, in: Rabah Arezki et al. (eds), *Coping with the climate crisis: Mitigation policies and global Coordination*, Columbia University Press, New York, 2018, pp. 57–72.

⁷ Za (afirmativan) pregled doprinosa Pariskog sporazuma o klimi i mogućih izazova videti: Maria Ivanova, “Good COP, Bad COP: Climate Reality after Paris”, *Glob Policy*, Vol. 7, No. 3, 2016, pp. 411–419; Robert Falkner, “The Paris Agreement and the new logic of international climate politics”, *International Affairs*, Vol. 92, No. 5, 2016, pp. 1107–1125; Daniel Bodansky, “The Paris Climate Change Agreement: A New Hope?”, *American Journal of International Law*, Vol. 110, No 2, 2016, pp. 288–319; Lord Carnwath, “Climate Change Adjudication after Paris: A Reflection”, *Journal of Environmental Law*, Vol. 28, No. 1, 2016, pp. 5–9.

⁸ W. P. Pauw et al., “Beyond headline mitigation numbers: We need more transparent and comparable NDCs to achieve the Paris Agreement on climate change”, *Climatic Change*, Vol. 147, No. 1, 2018, pp. 23–29.

određeni doprinosi) uzima se kao kriterijum za ocenu njihovih namera u pogledu borbe protiv klimatskih promena.⁹ Podaci o ciljevima se stavljaju u kontekst kriterijuma koji se mogu povezati sa doprinosom postojećem stanju (kroz CO₂, odnosno emisije gasova sa efektom staklene bašte), kao što su ukupne emisije, udeo u ukupnim globalnim emisijama i emisije po glavi stanovnika. Gde god je to bilo moguće uzeti su podaci Svetske banke o emisijama CO₂ za 2014. godinu, budući da je ona prethodila godini u kojoj su države definisale svoje ciljeve u okviru „nacionalno određenih doprinosa”. U ovom radu se daje uporedni prikaz vrednosti indikatora Svetske banke o emisijama za Srbiju, za države u njenom okruženju, za države koje imaju slične vrednosti emisija kao i Srbija, za pet najvećih emitera, za deset država najmanjih emitera, kao i za deset najugroženijih država. Vrednosti drugih država se porede sa pokazateljima za Srbiju.

Značaj rasprave o klimi i „klimatskoj pravdi” za Srbiju ima utemeljenje u više okolnosti i činilaca koji determinišu njen položaj i mogućnosti preduzimanja mera radi smanjenja negativnih uticaja klimatskih promena.¹⁰ Pri tom se ne bi smela gubiti iz vida i činjenica da Srbija pripada grupi država sa skromnim udelom u ukupnim emisijama gasova sa efektom staklene bašte, sa učešćem ovih emisija merenim po glavi stanovnika nešto iznad svetskog proseka, ali ispod proseka EU.¹¹ Naravno, udeo u emisijama gasova sa efektom staklene bašte može se uzeti samo kao indikativni kriterijum za procenu „pravednog” učešća u ciljevima smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte.¹² Komparativna iskustva drugih država u pogledu preuzimanja obaveza smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte mogla bi doprineti jasnijoj argumentaciji u pogledu odnosa prema klimatskim

---

⁹ Širi je spektar mera koje, u skladu sa Pariskim sporazumom o klimi, obuhvataju aktivnosti država u oblasti borbe protiv klimatskih promena. Međutim, analiza svih njih prevazilazi okvire ovog rada.

¹⁰ U Srbiji je 2018. godina bila „najtoplija godina u periodu od 1951. godine”, a u Beogradu je bila „najtoplija od početka rada meteorološke stanice odnosno od 1888. godine” („Izveštaj o stanju životne sredine u Republici Srbiji za 2018. godinu”, Ministarstvo zaštite životne sredine, Agencija za zaštitu životne sredine, Beograd, 2019, str. 48).

¹¹ Videti: “CO₂ emissions (metric tons per capita)”, World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.PC>, 20/02/2020.

¹² U detaljnijoj analizi bi trebalo uzeti u obzir i brojne druge kriterijume koji se tiču, pre svega, privredne strukture zemlje, organizacije i načina funkcionisanja javne uprave, stanja u sektorskim politikama od značaja za emisije gasova sa efektom staklene bašte, nacionalne politike u oblasti životne sredine, itd. Kada se radi i o Srbiji za više informacija o stanju nacionalnih propisa u oblasti životne sredine videti kod: Vid Vukasović, Dragoljub Todić, *Environmental Law in Serbia*, Wolters Kluwer, Kluwer Law International BV, 2017. Ipak, postojanje očiglednih nesrazmera između udela u emisijama gasova sa efektom staklene bašte i ciljeva smanjenja ovih emisija, bez obzira na druge kriterijume, ne bi se moglo ignorisati.

promenama.¹³ Pri tome bi se morala imati u vidu i činjenica da je, formalno govoreći, položaj Srbije značajnim delom uslovljen i obavezama koje proističu iz procesa pridruživanja EU, bez obzira na aktuelnu dinamiku procesa integracija.¹⁴

„Klimatska pravda” i Pariski sporazum o klimi

Kada se govori o „pravdi” u oblasti klimatskih promena, a naročito u vezi sa Pariskim sporazumom o klimi, jedno od prvih pitanja koje bi trebalo razjasniti je pitanje ko su subjekti na koje se odnosi (ili može potencijalno da odnosi) rasprava o „pravdi” (ili „nepravdi”). Ako to posmatramo sa stanovišta međunarodnog prava onda se neophodnim uslovom za raspravu o „klimatskoj pravdi” može smatrati odgovor na pitanja koga se to tiče (ili može ticati) „pravda”, ko su nosici moralnih i drugih obaveza koje se mogu povezati sa pravdom u oblasti klimatskih promena. A to nas navodi na komplikovana pitanja pravne filozofije i filozofije međunarodnih odnosa. Tehnički posmatrano, prvo pitanje bi moglo biti pitanje ko su uopšte nosioci prava i obaveza koje proističu iz Pariskog sporazuma o klimi. Iako ne bi trebalo biti sporno da se bez ikakve rezerve može govoriti o „državama” kao nosiocima prava i obaveza, i kao takvima subjektima na koje bi se moglo odnositi pitanje pravednosti („pravednosti”) mehanizma koji je ustanovljen, odgovor na to prethodno pitanje bi trebalo posmatrati u širem kontekstu. Ono je povezano sa brojnim drugim pitanjima uključujući, između ostalog, i pitanje čiji su „klima”, odnosno „klimatski sistem” i kako je organizovan postojeći sistem upravljanja u oblasti klimatskih promena itd.¹⁵

¹³ U ovom radu se zadržavamo na stvaranju osnova koji bi mogli biti od značaja za definisanje položaja Srbije. Za izvlačenje preciznijih zaključaka potrebna je znatno detaljnija analiza u kojoj bi bili uzeti u obzir i više privrednih i drugih činilaca specifičnih za pojedine države.

¹⁴ Ovo pitanje, takođe, zaslužuje posebnu i detaljniju analizu.

¹⁵ I Okvirna konvencija UN o promeni klime i Pariski sporazum o klimi polaze od koncepta da promena klime i njeni nepovoljni uticaji predstavljaju „zajedničku brigu čovečanstva”. Zbog širine onoga što obuhvataju pojmovi „klimatski sistem”, „promena klime” i „nepovoljni uticaji promene klime” (član 1 Okvirne konvencije UN o promeni klime) pitanje „vlasništva” u smislu pune odgovornosti za stanje u ovoj oblasti nije moguće dosledno izvesti. Za šire o dilemama u vezi sa definisanjem okvira prava klimatskih promena videti: Dragoljub Todić, „Gde su granice prava klimatskih promena”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, vol. 58, br. 83, 2019, str. 41–60. Kada se radi o upravljanju u oblasti klimatskih promena neki autori odvojeno razmatraju „međunarodno upravljanje”, „upravljanje na nacionalnom nivou”, „transnacionalno upravljanje” i „upravljanje na nivou gradova i subnacionalnom nivou”. Andrew Jordan et al. (eds), *Governing Climate Change: Polycentricity in Action?*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, pp. 27–96. Za šire o osnovnim elementima upravljanja u oblasti klimatskih promena videti: Dragoljub Todić, *Klimatske promene u pravu i reforma sistema upravljanja*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2014.

U literaturi posvećenju klimatskoj pravdi govori se o različitim kriterijumima za procenu (ne)pravednosti postojećeg ili nekog drugog (hipotetičkog) sistema. Obično se količina ukupnih emisija gasova sa efektom staklene bašte u različitim varijacijama, naspram obaveza i prava u borbi protiv klimatskih promena predstavlja kao jedan od početnih specifičnih kriterijuma.¹⁶ Dva parametra koja određuju kolektivne emisije CO₂ (ili gasova sa efektom staklene bašte u celini) jesu broj stanovnika i emitovane količine po stanovniku. Na taj način se govori ili o ukupnoj godišnjoj emisiji ili emisiji po glavi stanovnika. Ova rasprava ponekad vodi sukobu oko toga ko stvarno može da utiče na stanje u ovoj oblasti. Neizbežno je pitanje da li su to bogate zemlje s visokom emisijom po glavi stanovnika ili su to zemlje s velikim brojem stanovnika.¹⁷ Dakle, početni kriterijum su količina emisija, a pitanje mogućnosti smanjenja emisija, odnosno raspodele tereta smanjenja emisija smatra se suštinskim zahtevom. Jednom od ključnih obaveza iz Pariskog sporazuma o klimi uzima se obaveza smanjivanja emisija gasova sa efektom staklene bašte koja je u ovom međunarodnom ugovoru, za razliku od Kjoto protokola, propisana na drugačiji način. Umesto da se propisuju konkretne obaveze smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte za visokorazvijene države, propisan je opšti (poželjan) cilj koji bi trebalo ostvariti na globalnom nivou, a državama je ostavljeno da predlože svoje pojedinačne ciljeve (nacionalno određeni doprinosi) čime one treba da doprinesu ostvarivanju globalnog cilja.¹⁸ A opšti

---

¹⁶ Ovo bez obzira što se u raspravama koje se isključivo ili značajnim delom vezuju za „pravičnost” i dalje na različite načine mogu relativizovati ovakvi kriterijumi. Pored ukupne količine emisija gasova sa efektom staklene bašte kao indikatora, kategorizaciju država je moguće izvršiti na osnovu većeg broja drugih indikatora. U metodologiji Svetske banke oni npr. obuhvataju sledeće: CO₂ emisije iz potrošnje tečnih goriva, CO₂ emisije iz potrošnje čvrstih goriva, CO₂ emisije iz potrošnje gasa, CO₂ emisije u odnosu na GDP itd. (“CO₂ emissions (metric tons per capita)”, op. cit.). Pored ukupnih emisija, koriste se npr. indikatori koji se odnose na obnovljivu energiju, potrošnju energije, politiku u oblasti klimatskih promena (Jan Burck et al., *Climate Change Performance Index, Results 2020*, Germanwatch, New Climate Institute, CAN Climate Action Network International, December 2019, p. 4, <https://www.climate-change-performance-index.org/sites/default/files/documents/ccpi-2020-results-191209.pdf>, 03/02/2020).

¹⁷ Hannah Ritchie and Max Roser, “CO₂ and Greenhouse Gas Emissions”, *Our World in Data*, 2019, <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>, 04/02/2020. Zbog toga bi u detaljnijoj analizi moglo biti interesantno uključiti i neke druge indikatore u vezi sa CO₂ emisijama kao što su intenzitet emisija, doprinos pojedinih privrednih sektora ukupnim emisijama itd.

¹⁸ Za šire o osnovnim elementima videti kod: Shirley Miller, *2015 Paris Agreement on Climate Change: Elements and Related Matters*, Nova Science Publishers, New York, 2016; Radoslav S. Dimitrov, “The Paris Agreement on Climate Change: Behind Closed Doors”, *Global Environmental Politics*, Vol. 16, No. 3, 2016, pp. 1–11; Daniel Bodansky, “The Paris Climate Change Agreement: A New Hope”, op. cit., pp. 288–319.

(globalni) cilj međunarodne zajednice je, prema odredbama člana 2 Pariskog sporazuma o klimi, „ograničenje rasta prosečne globalne temperature značajno ispod 2°C u odnosu na predindustrijski nivo i nastavak napora da se ograniči rast temperature do 1,5°C”.¹⁹

Ova novina u pristupu rešavanju problema klimatskih promena u literaturi se različito ocenjuje. Mendžena Milkorit (Manjana Milkoreit) novine u sistemu koji je ustanovljen Pariskim sporazumom o klimi svodi na „sistem obećanja i revizije”.²⁰ Lenar Vegener (Lennart Wegener) iz novog pristupa ustanovljenog Pariskim sporazumom o klimi izvlači dalekosežne zaključke kada kaže da „sadašnja i buduća uloga međunarodnog prava klimatskih promena leži u unapređenju i upravljanju inicijativama na nacionalnom i podnacionalnom nivou”.²¹ Kao da se celi sistem upravljanja, umesto sistema koji je zasnovan na Okvirnoj konvenciji UN o promeni klime i Kjoto protokolu, prebacuje na nacionalne sisteme država članica. U skladu sa tim države su Sekretarijatu Okvirne konvencije UN o promeni klime dostavile ciljeve za smanjenje svojih emisija gasova sa efektom staklene bašte.²² U literaturi koja se bavi ovim elementom sistema ukazuje se, između ostalog, i na nejasne odgovore država i praksu uslovljavanja ostvarivanja definisanih ciljeva međunarodnom pomoći ili nekim drugim vidovima podrške.²³

Odmah nakon što su države i EU (strane ugovornice) dostavile svoje izveštaje sa naznakama o ciljevima smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte za period 2020–2030. godine postavljeno je pitanje kako se ukupan rezultat tako datih projekcija (ciljeva) uklapa u proklamovani opšti cilj iz člana 2 Pariskog sporazuma o klimi (ograničenje rasta prosečne globalne temperature značajno ispod 2°C u odnosu na predindustrijski nivo i nastavak napora da se ograniči rast temperature

---

¹⁹ „Zakon o potvrđivanju Sporazuma iz Pariza”, *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 4/2017.

²⁰ Manjana Milkoreit, “The Paris Agreement on Climate Change – Made in USA?”, *Perspectives on Politics*, Vol. 17, No. 4, 2019, pp. 1019–1037.

²¹ Lennart Wegener, “Can the Paris Agreement Help Climate Change Litigation and Vice Versa?”, *Transnational Environmental Law*, Vol. 9, No. 1, 2020, p. 19.

²² U susret obavezama iz Pariskog sporazuma o klimi 188 država se izjasnilo o svojim ciljevima u vezi sa smanjivanjem emisija gasova sa efektom staklene bašte. Videti zvanično dostavljene dokumente na: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/nationally-determined-contributions-ndcs>, 13/02/2020.

²³ Za šire videti: Maria Jernnäs et al., “Crossnational patterns of governance mechanisms in nationally determined contributions (NDCs) under the Paris Agreement”, *Climate Policy*, Vol. 19, No. 10, 2019, pp. 1239–1249; W. P. Pauw et al., “Conditional nationally determined contributions in the Paris Agreement: Foothold for equity or Achilles heel?”, *Climate Policy*, 2019, DOI: 10.1080/14693062.2019.1635874.

do 1,5°C). Budući da je uočena ogromna razlika između smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte koje podrazumeva ostvarivanje cilja iz člana 2 Pariskog sporazuma o klimi i ukupnog smanjenja koje su države „obećale”, otvorena je rasprava o pitanju karaktera, potrebe i mogućnosti prevazilaženja razlika između poželjnog cilja i onoga što su države ponudile u svojim zvaničnim dokumentima.²⁴ Za funkcionisanje sistema nije bez značaja da su se države obavezale i na dostavljanje ažuriranih verzija svojih izveštaja (član 7, stav 10 i 11, član 13 stav 4), a propisana je i obaveza dostavljanja „nacionalno utvrđenih doprinosa na svakih pet godina” (član 4 stav 9). Članom 3 Pariskog sporazuma o klimi sve strane se pozivaju da ulože ambiciozne napore i o istima izveštavaju, kako je definisano članovima 4, 7, 9–11 i 13, a zarad ostvarivanja ciljeva ovog Sporazuma. Istovremeno, propisano je da „napori svih strana” treba da odražavaju „napredak tokom vremena, uviđajući potrebu pružanja podrške Stranama koje su zemlje u razvoju u cilju efikasnog sprovođenja ovog Sporazuma” (član 4 stav 3 Pariskog sporazuma o klimi). Međutim, već sada se čini da namera da se ažuriraju ciljevi nacionalnih politika smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte (sada kada je jasno da su potrebni ambiciozniji ciljevi smanjenja tih emisija) nije opšte prihvaćena. Nove nacionalne ciljeve su dostavili jedino Surinam, Mongolija i Čile, dok su neke države najavile da neće ni dostavljati nove ažurirane ciljeve do 2030. godine.²⁵ Imajući sve navedno u vidu pitanje pravednosti raspodele tereta primene mera i aktivnosti u oblasti klimatskih promena radi ostvarivanja globalnih ciljeva iz Pariskog sporazuma o klimi, postaje skoro do krajnjih granica relativizovano.

Normativno posmatrano, za razliku od Okvirne konvencije UN o promeni klime i Kjoto protokola, Pariski sporazum o klimi već u preambuli upućuje na „klimatsku pravdu”. Konstatuje se da strane u ovom sporazumu „primaju k znanju značaj koji za neke ima koncept *klimatske pravde* prilikom preduzimanja akcija na rešavanju problema klimatskih promena” [kur. aut.] (alineja 13). Iz formulacije se sasvim jasno vidi da se o „klimatskoj pravdi” govori na stidljiv način, kao o „konceptu” koji „za neke” ima „značaj”. Umesto normi o klimatskoj pravdi, Okvirna konvencija UN o promeni klime govori o „zajedničkim ali izdiferenciranim odgovornostima i odgovarajućim mogućnostima” (*Common but Differentiated Responsibilities and Respective Capabilities*). Propisuje se dužnost strana da „zaštite klimatski sistem za dobrobit sadašnjih i budućih generacija čovečanstva, na osnovu jednakosti i u

---

²⁴ Videti: *Emissions Gap Report 2019*, United Nations Environment Programme, Nairobi, 2019. Ovo bez obzira što je izrada prvog „Globalnog preseka stanja” predviđena za 2023. godine, i svakih pet godina nakon toga. (član 14 stav 2).

²⁵ <https://climateactiontracker.org/climate-target-update-tracker/>, 03/02/2020.

skladu sa njihovim zajedničkim ali izdiferenciranim odgovornostima i odgovarajućim mogućnostima” (član 3 tačka 1).²⁶ Pariski sporazum o klimi dodatno naglašava značaj ovog principa. Propisano je da će se Sporazum „sprovoditi tako da odražava jednakost i *princip zajedničke ali diferencirane odgovornosti i odgovarajućih mogućnosti*, uvažavajući pojedinačne nacionalne okolnosti” [kur. aut.], a u članu 4 se smisao principa stavlja u kontekst obaveze da se ciljevi strana ugovornica u pogledu smanjenja emisija moraju povećavati. Kaže se da će „svaki naredni nacionalno utvrđen doprinos”, koje strane budu dostavljale, „predstavljati napredak u odnosu na do tada aktuelan i odražavaće njenu najveću moguću ambiciju, kao i njenu zajedničku ali diferenciranu odgovornost i odgovarajuće mogućnosti, uvažavajući različite nacionalne okolnosti” (stav 3).

Otuda princip „zajedničke ali diferencirane odgovornosti i odgovarajućih mogućnosti” Tijen Vond i Čian Gao (Tian Wand i Xiang Gao) uzimaju za „najznačajniji rukovodeći princip u međunarodnom režimu klimatskih promena” stvoren Okvirnom konvencijom UN i nasleđen u Pariskom sporazumu o klimi.²⁷ Ipak, dileme u vezi sa sadržajem i operacionalizacijom principa zajedničkih ali izdiferenciranih odgovornosti i odgovarajućih mogućnosti i dalje ostaju.²⁸ Tako, na primer, pozivajući se na druge izvore Čakwumeradž Okereke (Chukwumerije Okereke) raspravlja o tri aspekta (dimenzije) „pravde” u međunarodnom režimu u oblasti klimatskih promena: asimetrija u doprinosu klimatskim promanama istorijski i trenutno, asimetrija u pogledu uticaja, odnosno posledica klimatskih promena, i asimetrija u pogledu mogućnosti država da učestvuju u različitim forumima relevantnim za rešavanje problema klimatskih promena.²⁹ U nastavku teksta se asimetrija i sličnosti

²⁶ Poreklo principa zajedničke ali različite odgovorosti vidi se u pripremnim aktivnostima za Konvenciju UN o čovekovoј sredini od 1972. u Stokholmu. Philip Stalley, “Norms from the periphery: Tracing the rise of the common but differentiated principle in international environmental politics”, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 31, No. 2, 2018, p. 145.

²⁷ Tian Wand, Xiang Gao, “Reflection and operationalization of the common but differentiated responsibilities and respective capabilities principle in the transparency framework under the international climate change regime”, *Advances in Climate Change Research*, Vol. 9, No. 4, 2018, pp. 253–263.

²⁸ Za šire videti: Rowena Maguire, “The Role of Common but Differentiated Responsibility in the 2020 Climate Regime: Evolving a New Understanding of Differential Commitments”, *Carbon & Climate Law Review*, Vol. 7, No. 4, 2013, pp. 260–269; Patricia G. Ferreira, “Common But Differentiated Responsibilities’ in the National Courts: Lessons from Urgenda v. The Netherlands”, *Transnational Environmental Law*, Vol. 5, No. 2, 2016, pp. 329–351.

²⁹ Chukwumerije Okereke, “Equity and Justice in Polycentric Climate Governance”, in: A. Jordan, D. Huitema, H. Van Asselt, J. Forster (eds), *Governing Climate Change: Polycentricity in Action?*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, pp. 321–322.

u doprinosu klimatskim promenama i uticaju na klimatske promene sagledava kroz ukupne CO₂ emisije i doprinos država globalnim emisijama, a asimetrija u pogledu posledica klimatskih primena kroz indeks ranjivosti. Kao što je već naznačeno, kao jedinica analize uzimaju se neposredno okruženje Srbije, deset država koje imaju slične pokazatelje CO₂ emisija kao i Srbija, grupa od pet država najvećih CO₂ emitera i deset država najmanjih CO₂ emitera.³⁰ Na kraju se za kriterijum analize uzima „ranjivost” država (indeks ranjivosti usled klimatskih promena).

Ciljevi smanjenja i emisije gasova sa efektom staklene bašte – kao kriterijum „klimatske pravde”

Republika Srbija i države u okruženju

Relevantnost sagledavanja stanja u državama u okruženju proističe iz već ozbiljno elaboriranih procena o regionalnim specifičnostima posledica klimatskih promena.³¹ U slučaju regiona u kojem se nalazi Srbija, procene govore o visokom nivou ugroženosti (ili potencijalne ugroženosti) usled promena klime. Predviđa se da će porast temperature negativno uticati na dostupnost hrane, stoku, zavisno od širine promena kvaliteta hrane, širenja bolesti i dostupnosti vodnih resursa (velika pouzdanost).³² Takođe, predviđa se da će klimatske promene uticati na hidrologiju rečnih slivova. Očekuje se da će se učestalost pojava stogodišnjih voda povećati u kontinentalnoj Evropi, ali će se smanjiti u nekim delovima severne i južne Evrope do 2100. godine. Suprotno tome, studije za pojedinačne zahvate pokazuju porast ekstremnih voda u različitoj meri u više država i slivova, uključujući i sliv Dunava itd.³³ Kada se govori o mogućnosti sagledavanja nivoa ranjivosti usled klimatskih

³⁰ Kod navođenja podataka o emisijama CO₂ trebalo bi imati u vidu da Svetska banka daje odvojeno podatke za CO₂ emisije od podataka o drugim gasovima sa efektom staklene bašte, dok se u dokumentima koje su države dostavile Sekretarijatu Okvirne konvencije UN o promeni klime koriste i podaci o emisijama CO₂ i zbirni podaci o svim emisijama gasova sa efektom staklene bašte, ili podaci o CO₂ ekvivalent emisijama.

³¹ Videti: R.T. Watson, M.C. Zinyowera, R.H. Moss (eds), *The Regional Impacts of Climate Change: An Assessment of Vulnerability*, IPCC, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.

³² “Summary for Policy Makers”, in: *Special Report: Global Warming of 1.5°C*, International Panel on Climate Change, 2018, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/05/SR15_SPM_version_report_LR.pdf, p. 9.

³³ R.S. Kovats et al., “Europe”, in: Vicente R. Barros et al. (eds), *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*, Cambridge University Press, Cambridge and New York, p. 1279.

promena trebalo bi imati u vidu da regionalni pristup Evropske agencije za životnu sredinu Srbiju vidi u okviru dva regiona: Jadransko jonski region i region Dunava.³⁴ Upućujući na procene USAID-a konstatuje se da „projekcije klimatskih promena ukazuju na to da se Srbija i Zapadni Balkan suočavaju sa velikom verovatnoćom nastavka porasta temperature, zajedno s češćim i dužim sušama i požarom”.³⁵ Drugi razlog zbog kojeg bi trebalo imati u vidu regionalni pristup u sagledavanju posledica klimatskih promena i odgovora na izazove u ovoj oblasti, povezan je sa činjenicom da je Srbija kandidat za članstvo u EU. Četiri susedne države su već članice ove organizacije a preostale četiri se nalaze u različitim fazama procesa pridruživanja ovoj organizaciji. Uticaji EU na kreiranje politike i propisa u oblasti klimatskih promena (kao i u drugim relevantnim oblastima) je snažno prisutno.³⁶

Prema podacima Svetske banke ukupne emisije CO₂ u 2014. godini u Srbiji su iznosile 37.352 Kt, što predstavlja iznos koji je veći od emisija većine susednih država, osim Rumunije 69.489, Bugarske 42.328, Mađarske 41.341 i Grčke 67.527.³⁷ Ukupne emisije CO₂ ostalih susednih država su bile: Albanija 5.489, Bosna i Hercegovina 19.424, Crna Gora 2.108, Severna Makedonija 7.539, Hrvatska 16.904.³⁸ To znači da je udeo Srbije u globalnoj emisiji CO₂ 2014. godine iznosio 0,1047%.³⁹ Veći udeo u globalnoj emisiji su imale sve države članice EU, osim

³⁴ “Adriatic-Ionian Area”, Climate ADAPT, <https://climate-adapt.eea.europa.eu/countries-regions/transnational-regions/adriatic-ionician>, 20/02/2020; “Danube Area”, Climate ADAPT, <https://climate-adapt.eea.europa.eu/countries-regions/transnational-regions/danube>, 20/02/2020.

³⁵ Za opšti presek o Srbiji videti: <https://climateknowledgeportal.worldbank.org/country/republic-serbia/vulnerability>, 21/02/2020.

³⁶ Ovo zasluži posebnu analizu. Za šire o uticaju procesa integracija u EU na države regiona u pogledu članstva u međunarodnim multilateralnim ugovorima u oblasti životne sredine videti: Dragoljub Todić, “Multilateral Environmental Agreements and EU Integration of Western Balkan States (Status of Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Serbia and Croatia in Multilateral Environmental Agreements)”, *European Energy and Environmental Law Review*, Vol. 28, No. 1, 2019, pp. 17–27.

³⁷ Ovde treba imati u vidu da Svetska banka daje odvojeno podatke za CO₂. Odvojeno se daju i podaci za emisije metana (6,589 Kt ekvivalenta CO₂), zatim azotnih oksida (7,445 hiljade metričkih tona ekvivalenta CO₂), zatim hlorfluorougoljovodonike (7,204). Navedeno za 2010. godinu prema: “CO₂ emissions (kt)”, World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.KT>, 06/07/2020.

³⁸ Ukupne emisije EU 3,241,844, a na nivou sveta 36,138,285.

³⁹ Udeo svake zemlje u globalnoj emisiji CO₂ meri se kao emisije svake zemlje podeljene sa zbirom emisija svih zemalja u određenoj godini plus međunarodno vazduhoplovstvo i brodarstvo (poznati kao „bunker”) i „statističke razlike” na računima sa ugljenikom. Navedeno prema: “Annual share of global CO₂ emissions, 2017”, Our World in Data, <https://ourworldindata.org/grapher/annual-share-of-co2-emissions>, 12/02/2020.

Hrvatske, i to: Bugarska (0,135), Mađarska (0,139), Grčka (0,210) i Rumunija (0,221) (Tabela 1). Istovremeno, sve susedne države koje nisu članice EU su imale manji udeo u globalnoj emisiji CO₂ u odnosu na Srbiju – Bosna i Hercegovina (0,073), Severna Makedonija (0,020), Albanija (0,017) i Crna Gora (0,007).

Tabela 1: Srbija i zemlje u okruženju – emisije CO₂ (2014)⁴⁰

	Ukupne emisije CO ₂ (kt)	Udeo u globalnim CO ₂ emisijama (%)	Emisija CO ₂ po glavi stanovnika (mt)	Pariski sporazum o klimi: ciljevi do 2030. godine
Srbija	37.352	0,1047	5,3	Smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte za 9,8% do 2030. godine u odnosu na baznu godinu (1990)
Albanija	5.489	0,0161	2	Albanija se obavezuje na smanjenje emisija CO ₂ u periodu 2016–2030. za 11,5% u poređenju sa osnovnim scenarijem
Bosna i Hercegovina	19.424	0,0623	6,4	Smanjenje emisija koje bi BiH bezuslovno mogla postići u odnosu na scenarij BAU iznosi 2% do 2030, što bi značilo 18% veću emisiju u odnosu na baznu godinu 1990. ⁴¹
Crna Gora	2.108	0,0062	3,6	Smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte za 30% u odnosu na baznu godinu 1990. ⁴²

⁴⁰ Tabela je sačinjena prema podacima preuzetim iz: za ukupne emisije – “CO₂ emissions (kt)”, op. cit; za udeo u globalnim emisijama – “Annual share of global CO₂ emissions, 2017”, op. cit; za emisiju CO₂ po glavi stanovnika: “CO₂ emissions (metric tons per capita)”, op. cit; ciljevi Pariskog sporazuma o klimi: <https://www4.unfccc.int/sites/NDCStaging/Pages/All.aspx>, 04/02/2020.

⁴¹ „Značajno smanjenje emisije moguće je ostvariti samo uz međunarodnu podršku, što će rezultirati smanjenjem emisije za 3% u odnosu na 1990. godinu, dok u pređenju sa BAU scenarijem predstavlja moguće smanjenje od 23%” (“Bosnia and Herzegovina First NDC”, <https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Bosnia%20and%20Herzegovina%20First/INDC%20Bosnia%20and%20Herzegovina.pdf>, 16/02/2020).

⁴² Smanjenje se postiže opštim povećanjem energetske efikasnosti, unapređenjem industrijskih tehnologija, povećanjem udela obnovljivih izvora i modernizacijom u elektroenergetskom sektoru

	Ukupne emisije CO ₂ (kt)	Udeo u globalnim CO ₂ emisijama (%)	Emisija CO ₂ po glavi stanovnika (mt)	Pariski sporazum o klimi: ciljevi do 2030. godine
Severna Makedonija	7.539	0,0086	3,6	Smanjenje emisija CO ₂ iz sagorevanja fosilnih goriva za 30%, odnosno za 36% na višem nivou ambicija, u odnosu na uobičajen scenario (BAU). ⁴³
Bugarska	42.328	0,1271	5,9	EU
Rumunija	69.489	0,2173	3,5	EU
Mađarska	41.341	0,1237	4,3	EU
Hrvatska	16.904	0,0503	4	EU
Grčka	67.527	0,2215	6,2	EU

Međutim, u pogledu emisija CO₂ po glavi stanovnika stvar izgleda nešto drugačije. Prema podacima Svetske banke za 2014. godinu, emisija CO₂ u metričkim tonama po glavi stanovnika u Srbiji je iznosila 5,3 (Tabela 1).⁴⁴ Taj iznos je veći od emisija u Albaniji (2), Crnoj Gori i Severnoj Makedoniji (3,6). Međutim, ono što skreće pažnju je to da su emisije u Srbiji veće i od Rumunije (3,5), Hrvatske (4) i Mađarske (4,3). Veći iznos emisija po glavi stanovnika od onih u Srbiji imale su Bosna i Hercegovina (6,4) i Bugarska (5,9). Svetski prosek je iznosio 5, dok je prosek za EU iznosio 6,4.

(“Montenegro First NDC”, https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Montenegro%20First/INDCSubmission_%20Montenegro.pdf, 16/02/2020.

⁴³ Sa 17 mera uključenih u scenario ublažavanja (WEM), u 2030. godini može se postići smanjenje od 30% u odnosu na scenarij BAU. Sa scenarijem ublažavanja većih ambicija (WAM), koji uključuje poboljšane i dodatne mere, smanjenje emisije CO₂ u poređenju sa scenarijem BAU 2030. godine će iznositi 36% (The Republic of North Macedonia First NDC”, https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/The%20Republic%20of%20North%20Macedonia%20First/Submission_Republic_of_Macedonia_20150805144001_135181.pdf, 16/02/2020).

⁴⁴ Emisije ugljen dioksida obuhvataju one koje proizlaze iz sagorevanja fosilnih goriva i proizvodnje cementa, uključujući CO₂ proizveden tokom potrošnje čvrstih, tečnih i gasovitih goriva i sagorevanjem plina. Za šire o odnosu između populacione dinamike i klimatskih promena videti: Judith Stephenson, Karen Newman, Susannah Mayhew, “Population dynamics and climate change: What are the links?”, *Journal of Public Health*, Vol. 32, No. 2, June 2010, pp. 150–156.

Srbija je nacionalne ciljeve u odnosu na Pariski sporazum definisala u izveštaju koji je 25. juna 2015. godine dostavljen Sekretarijatu Okvirne konvencije UN o promeni klime.⁴⁵ Planirano je smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte za treću deceniju 21. veka (do 2030. godine) u iznosu od 9,8% u odnosu na 1990. godinu, kao baznu godinu za obračun. Obuhvaćeno je svih šest gasova sa efektom staklene bašte koji se ne kontrolišu Montrealskim protokolom o supstancama koje oštećuju ozonski omotač. U dokumentu koji je Srbija podnela ukazuje se, između ostalog, i na činjenicu da je država u statusu ne-Aneks I i da je kandidat za članstvo u EU, zatim se iznose podaci o uočenim tendencijama u oblasti klimatskih promena i mogućim posledicama, kao i drugim elementima od značaja za razumevanje politike države u ovoj oblasti.⁴⁶

Ciljevi susednih država članica EU definisani su u okviru politike EU kao organizacije. Tako su ciljevi Bugarske, Rumunije, Mađarske i Hrvatske definisani u okviru prve komunikacije koju je podnela EU, odnosno koju je 6. marta 2015. godine podnela Letonija u ime EU.⁴⁷ Raspodela doprinosa između država članica obavljena je Uredbom (EU) 2018/842 o obavezujućem godišnjem smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte u državama članicama od 2021. do 2030. kojim se doprinosi merama u području klime za ispunjenje obaveza u okviru Pariskog sporazuma i izmeni Uredbe (EU) br. 525/2013.⁴⁸ Prema odredbama ovog

---

⁴⁵ Videti dokument: "Intended Nationally Determined Contribution of the Republic of Serbia", <https://www4.unfccc.int/sites/submissions/indc/Submission%20Pages/submissions.aspx>, 06/02/2020, p. 2. Proračun emisija i planirani ciljevi su sačinjeni u skladu sa metodologijom propisanom IPCC vodičem: "2013 Revised Supplementary Methods and Good Practice Guidance Arising from the Kyoto Protocol (KP Supplement)", <https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/kpsg/index.html>, 12/02/2020.

⁴⁶ U predlogu Strategije niskougljeničnog razvoja Republike Srbije kao opšti cilj država predlaže „smanjenje nacionalnih emisija gasova sa efektom staklene bašte (bez sektora LULUCF) za 13% do 2030. godine i najmanje za 55% do 69% do 2050. godine u odnosu na 2010. godinu („Strategija niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom”, predlog, https://www.ekologija.gov.rs/wp-content/uploads/javne_rasprave/Strategija%20niskougljeni%C4%8Dnog%20razvoja%20sa%20akcionim%20planom_za%20javnu%20raspravu.pdf, 16/02/2020, str. 17).

⁴⁷ Videti: "Latvia First NDC, EU First NDC, Submission by Latvia and the European Commission on behalf of the European Union and its member states", 6 March 2015, <https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Latvia%20First/LV-03-06-EU%20INDC.pdf>, 16/02/2020.

⁴⁸ "Regulation (EU) 2018/842 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 on binding annual greenhouse gas emission reductions by Member States from 2021 to 2030 contributing to climate action to meet commitments under the Paris Agreement and amending Regulation", (EU) No. 525/2013, *Official Journal of the European Union*, L 156, 19 June 2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0525&from=EN>, pp. 26–42.

komunitarnog propisa predviđeno je da za Bugarsku smanjenje emisija u 2030. godini iznosi 0%, za Hrvatsku 7%, a za Slovačku 12%, u odnosu na nivoe od 2005. godine (Prilog I). Pri tome treba imati u vidu da ukupna neto uklanjanja iz pošumljenog zemljišta, iskrčenog zemljišta, zemljišta pod usevima i travnjacima kojima se upravlja, koje države članice mogu uzeti u obzir radi usklađenosti za period od 2021. do 2030. godine (u skladu sa članom 7 stavom 1 tačka A) iznose za Bugarsku 4,1, za Hrvatsku 0,9 i sa Slovačku 1,2 (najviši iznos izražen u milionima tona ekvivalenta CO₂; Prilog III). U skladu sa članom 10 stav 2 Uredbe predviđeno je da se količina iz Priloga IV dodaje godišnjoj kvoti emisija za 2021. za svaku državu članicu iz tog Priloga – npr. za Bugarsku to iznosi 1.602.912 (tone ekvivalenta CO₂), za Hrvatsku 1.148.708.

I susedne države koje nisu članice EU su definisale svoje ciljeve. Kao što se vidi iz Tabele 1, u Bosni i Hercegovini bi projektovani vrhunac emisija trebalo da se dogodi 2030. godine, i to tako što će prema baznom scenariju uobičajnog poslovanja (BAU) u 2030. očekivane emisije biti 20% veće od nivoa emisija u 1990.⁴⁹ Smanjenje emisija koje bi Bosna i Hercegovina mogla postići, u poređenju sa BAU scenarijem, iznosi 2% do 2030. godine. To bi značilo 18% veću emisiju u poređenju s baznom 1990. godinom.⁵⁰

U Makedoniji je planirano da se do 2030. smanji emisija CO₂ iz sagorevanja fosilnih goriva za 30%, odnosno za 36% na višem nivou ambicija, u poređenju s uobičajenim scenarijem (BAU). Prema BAU scenariju (WOM), emisije CO₂ do 2030. godine skoro će se udvostručiti (sa oko 9000 kt povećaće se na oko 18.000 kt). Sa 17 mera uključenih u scenarij ublažavanja (WEM), u 2030. godini može se postići smanjenje od 30% u odnosu na scenarij BAU. Osim toga, sa scenarijem ublažavanja većih ambicija (WAM), koji uključuje poboljšane i dodatne mere, smanjenje emisije CO₂ u poređenju sa scenarijem BAU 2030. godine iznosit će 36%.⁵¹ Albanija se,

---

⁴⁹ Najjednostavnije govoreći, radi se o scenariju koji označava stanje u kojem ne bi bile preduzimate nikakve posebne mere smanjenja emisija.

⁵⁰ Videti dokument koji je Bosna i Hercegovina dostavila Sekretarijatu UNFCCC 8. oktobra 2015. godine: <https://www4.unfccc.int/sites/submissions/INDC/Published%20Documents/Bosnia-Herzegovina/1/INDC%20Bosnia%20and%20Herzegovina.pdf>, 11/02/2020. Značajno smanjenje emisije moguće je postići samo uz međunarodnu podršku, što bi moglo da rezultira smanjenjem emisija za 3% u odnosu na 1990. godinu, dok u poređenju sa scenarijom BAU predstavlja moguće smanjenje od 23%.

⁵¹ Videti dokument koji je dostavila Makedonija (4. avgust 2015): https://www4.unfccc.int/sites/submissions/INDC/Published%20Documents/The%20former%20Yugoslav%20Republic%20of%20Macedonia/Submission_Republic_of_Macedonia_20150805144001_135181.pdf, 12/02/2020. U svim scenarijima emisije CO₂ imaju trend rasta, koji će doseći vrhunac između 2030. i 2032. godine. Emisija CO₂ po scenariju WEM povećava se 2030. godine za 31%, tj. za 20% prema scenariju WAM, u poređenju sa emisijama u 1990.

prema izveštaju koji je podnela 24. septembra 2015. godine, obavezala na smanjenje emisija CO₂ u periodu 2016–2030. za 11,5% u poređenju sa scenarijem uobičajnog poslovanja.⁵² Ciljevi Crne Gore definisani su u dokumentu koji je ova država dostavila 23. septembra 2015. godine.⁵³ Planirano je smanjenje emisije za 30% u odnosu na nivo od 1990. godine i obuhvaćeni su svi gasovi koji nisu kontrolisani po osnovu Montrealskog protokola. Sektorski posmatrano obuhvaćeni su sektor energetike, industrije, poljoprivrede i upravljanja otpadom.

Republika Srbija i zemlje čije su emisije gasova sa efektom staklene bašte slične

A) Ukupne emisije i udeo u globalnim emisijama

Kao što je već naznačeno, Srbija je 2014. godine emitovala 37.352 Kt CO₂ i najslabiji po količini emisija bili su Slovačka (30.678), Danska (33.146), Novi Zeland (34.656), Angola (34.851), Kuba (27.623), Švajcarska (35.679), Azerbejdžan (37.385), Mađarska (41.341), Bugarska (42.328), Švedska (43.483).

U pogledu definisanih ciljeva, Novi Zeland je najavio smanjenje do 2030. godine za 30% ispod nivoa od 2005. godine. U Angoli se bezuslovno očekuje da će nivo smanjenja koja su planirana 2030. godine biti do 35% u poređenju sa scenarijom uobičajenog poslovanja, uzimajući 2005. godinu kao referentnu godinu. Švajcarska je najavila smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte za 50% do 2030. u odnosu na nivo iz 1990. godine, što odgovara prosečnom smanjenju emisija za 35% u razdoblju 2021–2030. godina. Do 2025. godine očekuje se smanjenje za 35% u odnosu na nivo iz 1990. godine. Azerbejdžan je najavio smanjenje ukupnih emisija za 35% u poređenju sa baznom godinom (1990). Mađarska, Bugarska, Švedska, Slovačka i Danska su u sistemu obaveza EU. Kuba i Ekvador nisu kvantitativno iskazali svoje namere u pogledu smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte.

U pogledu udela u ukupnim globalnim emisijama u 2014. godini najslabiji udelu emisija Srbiji (od 0,1047%) su bili udeli emisija u sledećim državama: Kubi (0,0975), Siriji (0,0848) i Ekvadoru (0,1217), koji nisu kvantitativno iskazali koliko nameravaju da smanje emisije, te Slovačkoj (0,0945), Irskoj (0,1033), Danskoj (0,106) i Mađarskoj (0,1237), čiji su iznosi smanjenja emisija regulisani u okviru EU; Novom

---

⁵² <https://www4.unfccc.int/sites/submissions/indc/Submission%20Pages/submissions.aspx>, 22/02/2020.

⁵³ Ibid.

Zelandu (0,1003); Azerbejdžanu (0,1054) i Švajcarskoj (0,1105) na čije ciljeve smanjenja je već ukazano.

B) Emisije po glavi stanovnika

Kada je reč o emisijama po glavi stanovnika, Srbiji su najbližije emisije (u rasponu od 4,8 do 5,8 mt/pc) imale sledeće države: Argentina (4,8), Irak (4,9), Španija (5), Ukrajina (5), Kipar (5,3), Italija (5,3), Malta (5,4), Sejšeli (5,4), Slovačka (5,7), Antigua i Barbuda (5,7) i Andora (5,8).⁵⁴ Ciljeve smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte ove države su definisale na sledeći način: Irak se obavezao da će do 2035. godine smanjiti te emisije za 14% u odnosu na scenario uobičajnog poslovanja, s tim što je jedan odsto (od ovog iznosa) uslovnog karaktera. Ukrajina je najavila da njene emisije 2030. godine neće preći 60% emisija iz 1990. godine. Sejšeli su predvideli smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte u iznosu od 21,4% do 2025. godine i 29% do 2030. godine u odnosu na baznu godinu, a Andora je najavila smanjenje (do 2030. godine) za 37% u odnosu na scenario uobičajnog poslovanja. Argentina nije iskazala procentualno smanjenje emisija već je najavila da će ukupno smanjenje do 2030. godine iznositi 483 miliona tona CO₂ ekvivalent. Antigua i Barbuda su svoje kvantitativno iskazane ciljeve smanjenja emisija vezivali za određene uslove. Španija, Kipar, Italija, Malta i Slovačka su svoja smanjenja najavili u okviru EU.

Najveći emiteri gasova sa efektom staklene bašte

Procenjuje se da četiri najveća emitera (Kina, SAD, EU28 i Indija) doprinose sa preko 55% ukupnih emisija u poslednjoj deceniji, isključujući emisije zbog promena u korišćenju zemljišta, poput krčenja šuma.⁵⁵ Pored spomenutih, u zavisnosti od primenjenih kriterijuma i metodologije u grupi najvećih emitera gasova sa efektom staklene bašte (ukupan iznos emisija, 2018) nalaze se i Ruska Federacija, Japan, Nemačka, Južna Koreja, Iran, Saudijska Arabija, Kanada itd.⁵⁶ Međutim, treba imati

⁵⁴ Iznos za Srbiju je veći od svetskog proseka (5), a manji od proseka EU (6,4).

⁵⁵ <https://www.unenvironment.org/interactive/emissions-gap-report/2019/>, 04/02/2020. Ovde bi moglo s razlogom biti postavljeno pitanje relevantnosti rasprave o doprinosu velikih emitera gasova sa efektom staklene bašte i njihovim ciljevima smanjenja emisija. Ipak, nije moguće ignorisati doprinose ključnih subjekata u međunarodnoj zajednici, bez obzira da li su oni i na koji način uporedivi sa doprinosom država kakva je Srbija.

⁵⁶ "The World's Top 10 Carbon Dioxide Emitters", *Forbes*, 4 december 2019, <https://www.forbes.com/sites/rrapier/2019/12/04/the-worlds-top-10-carbon-dioxide-emitters/#4876bafd2d04>, 31/01/2020. Za druge liste najvećih emitera videti: Global Carbon Atlas, www.globalcarbonatlas.org/en/CO2-

u vidu da se poredak zemalja menja kada se uzmu u obzir neki drugi indikatori, npr. emisije po glavi stanovnika, ili ako se emisije povežu sa GDP, potrošnjom itd.⁵⁷

U 2017. godini ukupna bruto emisija gasova sa efektom staklene bašte u SAD iznosila je 6.456,7 miliona tona ekvivalenta CO₂. Ukupne američke emisije povećane su za 1,3% u razdoblju od 1990. do 2017. godine, iako su se emisije smanjile u periodu 2016. i 2017. za 0,5% (35,5 miliona tona ekvivalenta CO₂). Smanjenje ukupnih emisija gasova sa efektom staklene bašte između 2016. i 2017. delom je podstaknuto smanjenjem emisija CO₂ iz sagorevanja fosilnih goriva.⁵⁸

Prema podacima koje su SAD dostavile u susret Pariskom sporazumu (dokument dostavljen 3. septembra 2016) cilj ove države je bio definisan na sledeći način: „2025. godine postići širok ekonomski cilj smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte za 26–28% ispod nivoa iz 2005. godine i preduzeti najbolje napore kako bi se emisije smanjile za 28%”.⁵⁹ Relevantnost ovako defnisanih ciljeva poljuljana je namerama SAD da se povuče iz Pariskog sporazuma. SAD su početkom novembra 2019. godine zvanično najavile početak procedure povlačenja iz Pariskog sporazuma o klimi podnoseći formalno obaveštenje o tome Ujedinjenim nacijama.⁶⁰ Ovo, uprkos

---

emissions, 01/02/2020; “Each Country’s Share of CO₂ Emissions”, Union of Concerned Scientists, <https://www.ucsusa.org/resources/each-countrys-share-co2-emissions>, 03/02/2020. Više videti i u: Kieran Mulvaney, “Climate change report card: These countries are reaching targets”, *National Geographic*, 19 September 2019, <https://www.nationalgeographic.com/environment/2019/09/climate-change-report-card-co2-emissions/>, 30/01/2020; Hannah Ritchie and Max Roser, “CO₂ and Greenhouse Gas Emissions”, op. cit; Thomas C. Frohlich and Liz Blossom, “These countries produce the most CO₂ emissions”, *USA Today*, 14 July 2019, <https://www.usatoday.com/story/money/2019/07/14/china-us-countries-that-produce-the-most-co-2-emissions/39548763/>, 03/02/2020; Marie Jamet, “EU still among top 3 world CO₂ emitters, new data shows”, *Euronews*, 5 december 2019, <https://www.euronews.com/2019/12/05/eu-still-among-top-3-world-co2-emitters-new-data-shows>, 03/03/2020.

⁵⁷ *Emissions Gap Report 2019*, United Nations Environment Programme, Nairobi, 2019. p. 5.

⁵⁸ “Inventory of U.S. Greenhouse Gas Emissions and Sinks 1990–2017”, United States Environmental Protection Agency, <https://www.epa.gov/sites/production/files/2019-04/documents/us-ghg-inventory-2019-main-text.pdf>, 16/02/2020, p. ES4.

⁵⁹ <https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/United%20States%20of%20America%20First/U.S.A.%20First%20NDC%20Submission.pdf>, 05/02/2020.

⁶⁰ “On the U.S. Withdrawal from the Paris Agreement”, press statement by Michael R. Pompeo, Secretary of State, US Department of State, 4 November 2019, <https://www.state.gov/on-the-u-s-withdrawal-from-the-paris-agreement/>, 30/01/2020; <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2019/CN.575.2019-Eng.pdf>, 03/02/2020. Za šire objašnjenje videti: “United States Gives Notice of Withdrawal from Paris Agreement on Climate Change”, *American Journal of International Law*, Vol. 114, No. 1, 2020, pp. 132–136. Povlačenje iz Pariskog sporazuma, prema odredbama člana 28 stav 2 ovog ugovora stupa na snagu „nakon isteka jedne godine od datuma prijema obaveštenja o povlačenju od strane depozitara ili nekog kasnijeg datuma koji može biti preciziran u obaveštenju o povlačenju”.

činjenici da je Pariski sporazum o klimi značajnim delom rezultat američkog zalaganja za novi koncept.⁶¹

Kina je duži vremenski period bila država čije su ukupne emisije bile na drugom mestu, tj. posle ukupnih emisija SAD. Nakon usporavanja, kineske su emisije gasova sa efektom staklene bašte u 2018. godini porasle 1,6% i dosegle visokih 13,7 gigatona ekvivalenta CO₂.⁶² Država koja je izbila na prvo mesto po količini emisija gasova sa efektom staklene bašte pokazala je jasne namere da se suoči sa izazovima klimatskih promena učestvujući aktivno u izradi Pariskog sporazuma i preuzimajući obaveze iz ovog međunarodnog ugovora.⁶³ Ovo bez obzira na dileme u vezi sa ekonomskim aspektima primene obaveza, kao i ciljevima razvoja Kine.⁶⁴

Kina je nacionalne ciljeve do 2030. godine definisala na sledeći način:

- postizanje najveće emisije CO₂ oko 2030. i preduzimanje najboljih napora da se vrhunac emisija dostigne ranije;
- smanjenje emisija CO₂ po jedinici GDP za 60% do 65% u odnosu na nivo od 2005. godine;
- povećanje udela nefosilnih goriva u primarnoj potrošnji energije na oko 20%; i
- povećanje količine šumskog fonda za oko 4,5 milijarde kubnih metara na nivou 2005. godine.⁶⁵

Evropska unija i njene članice su se obavezale na smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte u iznosu od najmanje 40% (do 2030. u poređenju sa 1990. godinom), kako je definisano u zaključku Evropskog saveta od oktobra 2014. godine.⁶⁶

Indija je svoje ciljeve za treću deceniju 21. veka definisala u osam tačaka kojima je obuhvaćeno, između ostalog, i sledeće:

- smanjiti intenzitet emisije (u odnosu na GDP) za 33 do 35 % (referentna godina 2005);

⁶¹ Manjana Milkoreit, "The Paris Agreement on Climate Change – Made in USA?", op. cit., pp. 1019–1037.

⁶² <https://www.unenvironment.org/interactive/emissions-gap-report/2019/>, 04/02/2020.

⁶³ Ella Doron. "China and the United Nations framework convention on climate change: the politics of institutional categorization", *International Relations of the Asia-Pacific*, Vol. 17, No 2, May 2017, pp. 233–264.

⁶⁴ Anthony H.F. Li, "Hopes of Limiting Global Warming? China and the Paris Agreement on Climate Change", *China Perspectives*, No 1, 2016, pp. 49–54.

⁶⁵ "China First NDC, Enhanced Actions on Climate Change: China's Intended Nationally Determined Contributions", Beijing, 30 June 2015, <https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/China%20First/China%27s%20First%20NDC%20Submission.pdf>, 03/02/2020.

⁶⁶ <https://www4.unfccc.int/sites/NDCStaging/Pages/All.aspx>, 16/02/2020.

- ostvariti oko 40% (kumulativno) instalisane snage električne energije iz nefosilnih goriva;
- stvaranje dodatnog ponora ugljenika (od 2,5 do 3 milijarde tona ekvivalenta CO₂) kroz dodatno pošumljavanje.⁶⁷

U dokumentu koji je dostavila Ruska Federacija navodi se da ova država trenutno ima na snazi pravno obavezujuće instrumente kojima je cilj do 2020. godine ograničiti gasove sa efektom staklene bašte na najviše 75% nivoa od 1990. godine (Uredba predsednika Ruske Federacije od 30. septembra 2013. i Akt Vlade Ruske Federacije od 2. aprila 2014. br. 504-p).⁶⁸ Istovremeno, Ruska Federacija planira da dalje „razradi i usvoji zakonodavne i regulatorne akte kojima se osigurava postizanje navedenog cilja Nameravanih nacionalnih doprinosa smanjenja emisija (*Intended Nationally Determined Contributions – INDC*) do 2030. godine na temelju odredaba klimatske doktrine i energetske strategije Ruske Federacije”.⁶⁹

Države najmanji emiteri gasova sa efektom staklene bašte

Prema podacima Svetske banke za 2014. godinu u grupi od deset država koje imaju najmanje ukupne emisije gasova sa efektom staklene bašte (u CO₂ kt) su: Tuvalu (11), Lihtenštajn (47.671), Nauru (47.671), Kiribati (58.672), Maršalska ostrva (143.013), Sao Tome i Principe (113.677), Tonga (113.677), Dominika (176.016), Mikronezija (135.679), Vanuatu (154.014) i Komori (154.014).⁷⁰

Sve spomenute države su podnele nacionalne izveštaje Sekretarijatu Okvirne konvencije UN o promeni klime i izjasnile se u pogledu nameravanog doprinosa smanjenju emisija gasova sa efektom staklene bašte.⁷¹ Tako se Tuvalu obavezala na smanjenje tih emisija u sektoru proizvodnje električne energije za 100% (do 2025. godine), ostvarujući nultu emisiju. U pogledu smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte u energetskom sektoru Tuvalu najavljuje smanjenje do 60% u poređenju sa 2010. godinom. Na ovaj način će biti obuhvaćeni drugi sektori

⁶⁷ “India First NDC, India’s Intended Nationally Determined Contribution: Working Towards Climate Justice”, <https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/India%20First/INDIA%20INDC%20TO%20UNFCCC.pdf>, 05/02/2020, point 3-5, p. 29.

⁶⁸ “Russian Submission”, https://www4.unfccc.int/sites/submissions/INDC/Published%20Documents/Russia/1/Russian%20Submission%20INDC_eng_rev1.doc, 26/02/2020.

⁶⁹ Ibid., p. 2.

⁷⁰ “CO₂ emissions (kt)”, op. cit.

⁷¹ <https://www4.unfccc.int/sites/NDCStaging/Pages/All.aspx>, 07/03/2020.

(poljoprivreda, otpad) i uslovno uz obezbeđivanje potrebne tehnološke i finansijske podrške.

Lihtenštajn ima za cilj da do 2030. godine smanji emisije gasova sa efektom staklene bašte za 40% u poređenju sa 1990. godinom (nakon što ovaj cilj odobri Parlament). „Bez obzira na ograničene resurse” Kiribati je najavila smanjenje emisija u iznosu od 13,7% do 2025, odnosno 12,8% do 2030. godine u odnosu na projekcije sa scenarijom uobičajnog poslovanja. Maršalska ostrva su se obavezala da do 2025. godine smanje emisije za 32% ispod nivoa iz 2010. godine. Indikativno, imaju i nameru da do 2030. godine smanje emisije do 45%. Sao Tome i Principe namerava da do 2030. godine smanji emisije gasova sa efektom staklene bašte približno za 24% u odnosu na nivou uobičajnog poslovanja.

Tonga u svom zvaničnom dokumentu, najpre, podseća na njene zanemarive emisije i ograničene kapacitete. Sektorski su definisani kvantitativni ciljevi na sledeći način: 50% proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora do 2020. godine; 70% proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora do 2030. godine; unapređenje energetske efikasnosti kroz smanjenje gubitaka električne energije na 9% do 2020; udvostručavanje broja zaštićenih morskih područja do 2030. godine itd.

Dominikanska Republika se obavezala da progresivno smanjuje ukupne emisije gasova sa efektom staklene bašte na sledeći način: do 2020. godine za 17,9% u odnosu na nivo iz 2014. godine; za 39,2% do 2025. godine i 44,7% do 2030. godine (navedena smanjenja su uslovno ostvariva – pristupom sredstvima iz međunarodnih fondova za klimatske promene, transferom tehnologija i izgradnjom kapaciteta podrške za prioritetne mere adaptacije i ublažavanja). Federalne Države Mikronezija su obećale bezuslovno smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte u iznosu od 28% do 2025. godine u odnosu na 2020. godinu. Uz obezbeđivanje dodatnih finansijskih i tehničkih kapaciteta to smanjenje bi moglo iznositi i do 35%. Vanuatu ima za cilj da do 2030. godine ostvari skoro 100% obnovljivu energiju u energetskom sektoru što bi značilo potpuno napuštanje korišćenja fosilnih goriva za proizvodnju energije. U odnosu na energetski sektor u celini to bi značilo smanjenje emisija za 30%. Komora ima za cilj da do 2030. godine smanji svoje emisije gasova sa efektom staklene bašte za 84%, što uključuje ponore iz sektora korišćenja zemljišta, promene namene zemljišta i šumarstva.

Jedina država iz ove grupe koja nije kvantitativno iskazala svoje ciljeve smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte je Nauru. Međutim, ona je najavila da će glavni fokus aktivnosti biti usmeren ka merama u oblasti adaptacije. U delu koji se odnosi na smanjenje emisija biće preduzete mere radi zamene znatnog dela postojeće proizvodnje energije korišćenjem dizel goriva sa solarnim fotonaponskim sistemom povezanim na mrežu.

„Ranjivost” usled klimatskih promena i najugroženije (najranjivije) države

Za definisanje pojma „ranjivosti” („ugroženosti”) u literaturi se primenjuju različite definicije i kriterijumi. Međuvladin panel o klimatskim promenama (*Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC*) promovisao je svoju, do izvesne mere „opštu”, definiciju „ranjivosti”, podrazumevajući pod tim pojmom

(...) stepen pod kojim je sistem osetljiv ili se ne može suočiti sa štetnim uticajima klimatskih promena, uključujući klimatsku varijabilnost i ekstreme. Ranjivost je funkcija karaktera, veličine i brzine promene klime kojoj je sistem izložen, njegova osetljivost i sposobnost prilagođavanja.⁷²

Ranjivost ljudskih društava i prirodnih sistema na klimatske krajnosti dokazuje se štetom, teškoćama i smrću uzrokovanim događajima poput suše, poplave, toplotnih talasa, lavina i olujnih udara.⁷³ U vezi sa „ranjivošću” obično se govori o još dva pojma – „osetljivost” i „sposobnost prilagođavanja”.

Svetska banka koristi više različitih kriterijuma za procenu ranjivosti usled klimatskih promena, a odvojeno se daju procene za pet kriterijuma: uticaj na zdravlje, energetiku i infrastrukturu, poljoprivredu, ekosisteme i vodne resurse.⁷⁴ Iz zdravstvene perspektive, ranjivost se može definisati kao zbir svih rizičnih i zaštitnih činilaca koji u krajnjem određuju da li potpopulacija ili regija doživljavaju štetne zdravstvene posledice zbog klimatskih promena.⁷⁵ Merenje (i kvantitativno iskazivanje) ranjivosti može biti osetljivo pitanje. ND-GAIN indeks, na koji upućuje i zvaničan sajt Okvirne konvencije UN o promeni klime, obuhvata ranjivost države na klimatske promene i druge globalne izazove u kombinaciji sa njenom spremnošću

⁷² Navedeno prema: Thomas E. Downing, Anand Patwardhan, “Assessing Vulnerability for Climate Adaptation”, <https://www4.unfccc.int/sites/NAPC/Country%20Documents/General/apf%20technical%20paper03.pdf>, 13/03/2020, p. 78.

⁷³ James J. McCarthy, Osvaldo F. Canziani, Neil A. Leary, David J. Dokken and Kasey S. White (eds), *Climate Change 2001: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*, Contribution of Working Group II to the Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, p. 6.

⁷⁴ “Climate Risk Profile – Serbia”, USAID, https://www.climatelinks.org/sites/default/files/asset/document/2017_USAID_Climate%20Change%20Risk%20Profile_Serbia.pdf, 17/02/2020.

⁷⁵ *Protecting health from climate change: vulnerability and adaptation assessment*, World Health Organization, Geneva, 2013, p. 58. Ovde se s pravom upućuje i na pitanje ranjivosti pojedinih kategorija populacija, ali rasprava o ovom pitanju prevazilazi okvire rada. Za šire videti npr. Refia Kaya, “Environmental vulnerability, age and the promises of anti-age discrimination law”, *Review of European, Comparative and International Environmental Law*, Vol. 28, No. 2, 2019, pp. 162–174.

za unapređenje otpornosti na klimatske promene.⁷⁶ Prema ovom indeksu Srbija je na 70. mestu od ukupno 181 rangirane države.⁷⁷ U poređenju sa državama u regionu, Srbija predstavlja ranjiviju državu od svih suseda, osim Albanije.⁷⁸

Procenjuje se da se ranjivim državama u kontekstu klimatskih promena, najvećim delom, smatraju najmanje razvijene države, države u razvoju koje nemaju izlaz na more i male ostrvske države u razvoju.⁷⁹ Tokom 2016. godine, petnaest država koje su bile najviše izložene prirodnim nepogodama bile su iz ove tri grupe. Te su zemlje nesrazmerno pod uticajem negativnih posledica klimatskih promena i često su najmanje sposobne da se nose sa svojim strukturalnim ograničenjima i geografskim nedostacima. Često se kao „dokaz klimatske nepravde” uzima činjenica da ove države najmanje doprinose klimatskim promenama. U grupi deset najugroženijih država (sa najnižim ND-GAIN indeksom) su države koje se nalaze između 172. i 181. mesta – Gvineja Bisao, Avganistan, Haiti, Niger, Sudan, Demokratska Republika Kongo, Centralnoafrička Republika, Eritreja, Čad i Somalija.⁸⁰

Tri od deset iz grupe najugroženijih država nije kvantitativno iskazalo svoje ciljeve smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte (Gvineja Bisao, Sudan i Somalija). Ostalih sedam država je jasno definisalo svoje ciljeve.⁸¹ Tako je Afganistan proglasio da će do 2030. godine smanjiti emisije gasova sa efektom staklene bašte za 13,6%, u poređenju sa scenarijom uobičajenog poslovanja, uslovno uz stranu podršku. Haiti namerava da smanji svoje emisije do 31% u odnosu na scenarij uobičajnog poslovanja. To podrazumeva bezuslovno smanjenje emisija za 5% do 2030. godine, dok se preostali iznos od 26% namerava ostvariti ako se ispune određeni uslovi. Demokratska Republika Kongo je obećala da će do

⁷⁶ Videti: <https://unfccc.int/news/countries-vulnerability-to-climate-change>, 26/02/2020.

⁷⁷ Videti: “ND-GAIN Country Index – Country Rankings”, 2017, University of Notre Dame, <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/rankings/>, 26/02/2020.

⁷⁸ Srbija se nalazi iza Grčke (35), Mađarske (36), Bugarske (44), Hrvatske (48), Makedonije (52), Crne Gore (58) i Rumunije (65), a ispred Albanije (78).

⁷⁹ Mariam Traore Chazalnoël and Sinziana Puscas, “Climate Change and Migration in Vulnerable Countries”, UN Sustainable Development Goals, 3 September 2019, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/09/climate-change-and-migration-in-vulnerable-countries/>, 16/02/2020.

⁸⁰ <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/rankings/>, 07/03/2020. Pri tome bi trebalo imati u vidu da su ukupne CO₂ emisije ovih država sledeće: Gvineja Bisao (271 Kt), Afganistan (9.809), Haiti (2.860), Niger (2.127), Sudan (15.365), Demokratska Republika Kongo (4.672), Centralnoafrička Republika (301), Eritreja (697), Čad (730) i Somalija (609) (“CO₂ emissions (kt)”, op. cit.). U poređenju sa Srbijom, sve navedene države imaju značajno manje, a neke od njih neuporedivo manje emisije.

⁸¹ Za šire videti: <https://www4.unfccc.int/sites/NDCStaging/Pages/All.aspx>.

2030. godine smanjiti emisije za 17% u poređenju sa scenarijom uobičajnog poslovanja. Centralnoafrička Republika je proglasila svoje ambicije da do 2030. godine smanji emisije za 5%, odnosno za 25% do 2050. godine u odnosu na scenarij uobičajnog poslovanja. Eritreja je bezuslovno obećala smanjenje CO₂ emisija iz fosilnih goriva za 4,2% u 2020. godini, 6,2% do 2025. godine i 12% do 2030. godine u poređenju sa scenarijom uobičajenog poslovanja čija je referentna godina 2010. Nivo smanjenja emisija bi mogao biti značajno veći ako bi se realizovale mere dodatne podrške. Čad je najavio da će do 2030. godine bezuslovno smanjiti emisije za 18,2%, dok bi uslovno smanjenje emisija moglo da iznosi do 71%.

Zaključak

Očigledno je da bi se moglo konstatovati da pitanje „klimatske pravde“ nije na odgovarajući način regulisano u međunarodnim ugovorima u oblasti klimatskih promena, uključujući i Pariski sporazum o klimi. Više je pitanja koja se mogu smatrati otvorenim među kojima bi se, sa praktičnog stanovišta, pitanje kriterijuma za merenje „pravde“ moglo smatrati jednim od najosetljivijih. Pored raskoraka između opštih ciljeva međunarodne zajednice i zbira nacionalno određenih ciljeva (nepravda prema svima), na sličan način se može govoriti i o raskoraku unutar svake grupacije država koja je ovde uzeta u razmatranje (nepravda u odnosu prema nama sličnima). Tehnički posmatrano, moglo bi se čak tvrditi da su države prikrile svoj stvarni odnos prema klimatskim promenama kroz neujednačen i nedosledan način u iskazivanju namera koje imaju u pogledu smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte u periodu do 2030. godine.

Razlike u načinu prikazivanja ciljeva idu u prilog tome: odsustvo kvantitativno iskazanih ciljeva smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte (u slučaju dela država); različit način iskazivanja kvantitativnih ciljeva, osim procentualnog koji je najčešći; različite referentne godine u odnosu na koje se određuju ciljevi smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte (iako neke godine preovladavaju); upućivanje na „scenarij uobičajnog poslovanja“ umesto referentne godine; neujednačene projekcije smanjenja emisija u smislu (ne)postojanja uslova; razlike u nivou detaljnosti iskazivanja ciljeva smanjenja (na uopšten način, ili pojedinačno za pojedine sektore, tj. izvore emisija) itd. Sve to predstavlja prepreku za dosledno uporedno sagledavanje stanja u oblasti, kao i praćenje primene mera i ostvarenog napretka. Ipak, uz sve rezerve zbog navedenog, poređenje podataka za Srbiju i druge države već na ovom nivou analize pokazuje nekoliko stvari. U pogledu asimetrije unutar regiona u kojem se Srbija nalazi vidi se da naša zemlja ima najveću

razliku u pogledu udela u globalnim emisijama sa Grčkom, odnosno Rumunijom, dok je u pogledu emisija po glavi stanovnika najveća razlika u odnosu na Albaniju. Kada se radi o ciljevima smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte, najveću razliku Srbija ima sa Severnom Makedonijom (od država koje nisu članice EU), dok bi za države članice EU trebalo uraditi posebnu analizu. Međutim, treba konstatovati da su sve susedne države koje nisu članice EU i koje, istovremeno imaju manje emisije gasova sa efektom staklene bašte (osim Bosne i Hercegovine), kvantitativno iskazale ambicioznije ciljeve smanjenja tih emisija od ciljeva Srbije.

Kada je reč o grupi od deset država čije su količine emisija gasova sa efektom staklene bašte slične onima u Srbiji, najveću razliku u ciljevima smanjenja emisija Srbija ima sa Švajcarskom, odnosno Ukrajinom, kada se radi o emisijama merenim po glavi stanovnika. Ciljevi smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte koje je definisala naša vlada manji su od ciljeva ove grupe država. Kada se radi o najvećim emiterima, teško je izvlačiti pouzdanije zaključke o odnosima između definisanih ciljeva smanjenja, zbog različitog načina kvantifikacije i iskazivanja ciljeva, ali i brojnih drugih okolnosti koje odražavaju ogromne nesrazmere. Ono što bi za Srbiju moglo biti interesantno je to da su ciljevi smanjenja koje je planirala EU značajno ambiciozniji od onih koje je predvidela naša vlada. Od deset država najmanjih emitera gasova sa efektom staklene bašte, devet je kvantitativno iskazalo svoje ciljeve smanjenja, ali različitom metodologijom. Najambicioznije ciljeve, iz ove grupe država, su definisali Tuvalu i Lihtenštajn što je, istovremeno i najveća razlika u odnosu na ciljeve Srbije. Što se tiče najranjivijih država, sedam od njih deset je definisalo svoje ciljeve smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte. Ciljevi Haitija i Čada bi se mogli smatrati najambicioznijim i ne mogu se porediti sa onima koje je predvidela Srbija. Istovremeno, merena „indeksom ranjivosti“, Srbija je „najranjivija“ od svih država u okruženju (osim Albanije), ali su njeni ciljevi smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte, kako je to već naznačeno, skromniji.

Bibliografija

Naučne monografije i članci

- Bodansky, Daniel, “The Paris Climate Change Agreement: A New Hope?”, *American Journal of International Law*, Vol. 110, No. 2, 2016, pp. 288–319.
- Burck, Jan, Hagen, Ursula, Höhne, Niklas, Nascimento, Leonardo, Bals, Christoph, *Climate Change Performance Index, Results 2020*, Germanwatch, New Climate Institute, CAN Climate Action Network International, December 2019,

<https://www.climate-change-performance-index.org/sites/default/files/documents/ccpi-2020-results-191209.pdf>, 03/02/2020.

- Carnwath, Lord, "Climate Change Adjudication after Paris: A Reflection", *Journal of Environmental Law*, Vol. 28, No. 1, 2016, pp. 5–9.
- Chan, Nicholas, "Climate Contributions and the Paris Agreement: Fairness and Equity in a Bottom-Up Architecture", *Ethics & International Affairs*, Vol. 30, No. 3, 2016, pp. 291–301.
- Dimitrov, Radoslav S., "The Paris Agreement on Climate Change: Behind Closed Doors", *Global Environmental Politics*, Vol. 16, No. 3, August 2016, pp. 1–11.
- Doron, Ella, "China and the United Nations framework convention on climate change: The politics of institutional categorization", *International Relations of the Asia-Pacific*, Vol. 17, No. 2, May 2017, pp. 233–264.
- Fitzmaurice, Malgosia, "Responsibility and Climate Change", *German Yearbook of International Law*, Vol. 53, 2010, pp. 89–138.
- Falkner, Robert, "The Paris Agreement and the new logic of international climate politics", *International Affairs*, Vol. 92, No. 5, 2016, pp. 1107–1125.
- Ferreira, G. Patricia, "'Common But Differentiated Responsibilities' in the National Courts: Lessons from *Urgenda v. The Netherlands*", *Transnational Environmental Law*, Vol. 5, No. 2, 2016, pp. 329–351.
- Gollier, Christian, "Fighting Climate Change and the Social Cost of Carbon", in: Rabah Arezki, Patrick Bolton, Karim El Aynaoui and Maurice Obstfeld (eds), *Coping with the climate crisis: Mitigation policies and global coordination*, Columbia University Press, New York, 2018, pp. 57–72.
- Hargrove, Andrew, Qandeel, Mais, Sommer, Jamie M., "Global governance for climate justice: A cross-national analysis of CO2 emissions", *Global Transitions*, Vol. 1, 2019, pp. 190–199.
- Ivanova, Maria, "Good COP, Bad COP: Climate Reality after Paris", *Global Policy*, Vol. 7, No. 3, 2016, pp. 411–419.
- Jernnäs, Maria, Nilsson, Jens, Linnér Björn-Ola & Duit, Andreas, "Crossnational patterns of governance mechanisms in nationally determined contributions (NDCs) under the Paris Agreement", *Climate Policy*, Vol. 19, No. 10, 2019, pp. 1239–1249.
- Jordan, Andrew, Huitema, Dave, Asselt, Harro Van & Forster, Johanna (eds), *Governing Climate Change: Polycentricity in Action?*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, pp. 27–96.

- Kaya, Refia, “Environmental vulnerability, age and the promises of anti-age discrimination law”, *Review of European, Comparative and International Environmental Law*, Vol. 28, No. 2, 2019, pp. 162–174.
- Kovats, R.S., Valentini, R., Bouwer, L.M., Georgopoulou, E., Jacob, D., Martin, E., Rounsevell, M., and Soussana, J.F., “Europe”, in: Barros, V.R., C.B. Field, D.J. Dokken, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, T.E. Bilir, M. Chatterjee, K.L. Ebi, Y.O. Estrada, R.C. Genova, B. Girma, E.S. Kissel, A.N. Levy, S. MacCracken, P.R. Mastrandrea, and L.L.White (eds), *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*, Cambridge University Press, Cambridge and New York, pp. 1267–1326.
- Li, Anthony H.F., “Hopes of Limiting Global Warming? China and the Paris Agreement on Climate Change”, *China Perspectives*, No. 1, 2016, pp. 49–54.
- Maguire, Rowena, “The Role of Common but Differentiated Responsibility in the 2020 Climate Regime: Evolving a New Understanding of Differential Commitments”, *Carbon & Climate Law Review*, Vol. 7, No. 4, 2013, pp. 260–269.
- McCarthy, James J., Canziani, Osvaldo F., Leary, Neil A., Dokken, David J. and White, Kasey S. (eds), *Climate Change 2001: Impacts, Adaptation, and Vulnerability*, Contribution of Working Group II to the Third Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
- Milkoreit, Manjana, “The Paris Agreement on Climate Change – Made in USA?”, *Perspectives on Politics*, Vol. 17, No. 4, 2019, pp. 1019–1037.
- Miller, Shirley, *2015 Paris Agreement on Climate Change: Elements and Related Matters*, Nova Science Publishers, New York, 2016.
- Nelson, Gillian, “Future generations and climate change”, *International Social Science Journal*, Vol. 64, No. 2011–2012, 2013, pp. 89–97.
- Okereke, Chukwumerije, “Equity and Justice in Polycentric Climate Governance”, in: A. Jordan, D. Huitema, H. Van Asselt & J. Forster (eds), *Governing Climate Change: Polycentricity in Action?*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018, pp. 320–337.
- Okereke, Chukwumerije, and Coventry, Philip, “Climate justice and the international regime: before, during, and after Paris”, *WIREs Clim Change*, Vol. 7, No. 6, 2016, pp. 834–851.
- Pauw, W. P., Castro, Paula, Pickering, Jonathan, & Bhasin, Shikha, “Conditional nationally determined contributions in the Paris Agreement: Foothold for equity or Achilles heel?”, *Climate Policy*, 2019, DOI: 10.1080/14693062.2019.1635874.

- Pauw, W.P., Klein, Richard J.T., Mbeva, Kennedy, Dzebo, Adis, Cassanmagnago, Davide, Rudloff, Anna, "Beyond headline mitigation numbers: We need more transparent and comparable NDCs to achieve the Paris Agreement on climate change", *Climatic Change*, Vol. 147, No. 1, 2018, pp. 23–29.
- Posner, A. Eric, Weisbach, David, *Climate Change Justice*, Princeton University Press, Princeton, 2010.
- Stalley, Philip, "Norms from the periphery: tracing the rise of the common but differentiated principle in international environmental politics", *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 31, No. 2, 2018, pp. 141–161.
- Stephenson, Judith, Newman, Karen, Mayhew, Susannah, "Population dynamics and climate change: What are the links?", *Journal of Public Health*, Vol. 32, No. 2, June 2010, pp. 150–156.
- Todić, Dragoljub, "Multilateral Environmental Agreements and EU Integration of Western Balkan States (Status of Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Serbia and Croatia in Multilateral Environmental Agreements)", *European Energy and Environmental Law Review*, Vol. 28, No. 1, 2019, pp. 17–27.
- Todić, Dragoljub, „Gde su granice prava klimatskih promena”, *Zbornik radova Pravog fakulteta u Nišu*, vol. 58, br. 83, 2019, str. 41–60.
- Todić, Dragoljub, „Neke sistemske i druge pretpostavke (ne)pravde u pravu životne sredine”, *Pravni život*, br. 9/2017, str. 476–484.
- Todić, Dragoljub, *Klimatske promene u pravu i reforma sistema upravljanja*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2014.
- "United States Gives Notice of Withdrawal from Paris Agreement on Climate Change", *American Journal of International Law*, Vol. 114, No. 1, 2020, pp. 132–136.
- Vukasović, Vid., Todić, Dragoljub, *Environmental Law in Serbia*, Wolters Kluwer, Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2017.
- Wand, Tian, Gao, Xiang, "Reflection and operationalization of the common but differentiated responsibilities and respective capabilities principle in the transparency framework under the international climate change regime", *Advances in Climate Change Research*, Vol. 9, No. 4, 2018, pp. 253–263.
- Watson, R.T., Zinyowera, M.C., Moss, R.H. (eds), *The Regional Impacts of Climate Change: An Assessment of Vulnerability*, IPCC, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
- Wegener, Lennart, "Can the Paris Agreement Help Climate Change Litigation and Vice Versa?", *Transnational Environmental Law*, Vol. 9, No. 1, 2020, pp. 1–20.

Dokumenti

“2013 Revised Supplementary Methods and Good Practice Guidance Arising from the Kyoto Protocol (KP Supplement)”, <https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/kpsg/index.html>, 12/02/2020.

“Bosnia and Herzegovina First NDC”, <https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Bosnia%20and%20Herzegovina%20First/INDC%20Bosnia%20and%20Herzegovina.pdf>, 16/02/2020.

“China First NDC, Enhanced Actions on Climate Change: China’s Intended Nationally Determined Contributions”, Beijing, 30 June 2015, <https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/China%20First/China%27s%20First%20NDC%20Submission.pdf>, 03/02/2020.

Emissions Gap Report 2019, United Nations Environment Programme, Nairobi, 2019.

“India First NDC, India’s Intended Nationally Determined Contribution: Working Towards Climate Justice”, <https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/India%20First/INDIA%20INDC%20TO%20UNFCCC.pdf>, 05/02/2020, point 3-5, p. 29.

“Intended Nationally Determined Contribution of the Republic of Serbia”, <https://www4.unfccc.int/sites/submissions/indc/Submission%20Pages/submissions.aspx>, 06/02/2020.

„Izveštaj o stanju životne sredine u Republici Srbiji za 2018. godinu“, Ministarstvo zaštite životne sredine, Agencija za zaštitu životne sredine, Beograd, 2019.

“Latvia First NDC, EU First NDC, Submission by Latvia and the European Commission on behalf of the European Union and its member states”, 6 March 2015, <https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Latvia%20First/LV-03-06-EU%20INDC.pdf>, 16/02/2020.

“Montenegro First NDC”, https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Montenegro%20First/INDCSubmission_%20Montenegro.pdf, 16/02/2020.

Protecting health from climate change: vulnerability and adaptation assessment, World Health Organization, Geneva, 2013.

“Regulation (EU) 2018/842 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 on binding annual greenhouse gas emission reductions by Member States from 2021 to 2030 contributing to climate action to meet commitments under the Paris Agreement and amending Regulation”, (EU) No. 525/2013,

- Official Journal of the European Union*, L 156, 19 June 2018, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 32013R0525&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0525&from=EN).
- “Russian Submission”, [https://www4.unfccc.int/sites/submissions/INDC/ Published %20Documents/Russia/1/Russian%20Submission%20INDC_eng_rev1.doc](https://www4.unfccc.int/sites/submissions/INDC/Published%20Documents/Russia/1/Russian%20Submission%20INDC_eng_rev1.doc), 26/02/2020.
- „Strategija niskougljeničnog razvoja Republike Srbije sa Akcionim planom”, predlog, https://www.ekologija.gov.rs/wp-content/uploads/javne_rasprave/Strategija%20niskougljeni%C4%8Dnog%20razvoja%20sa%20akcionim%20planom_zajavnu%20raspravu.pdf, 16/02/2020.
- “Summary for Policy Makers”, in: *Special Report: Global Warming of 1.5°C*, International Panel on Climate Change, 2018, https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/05/SR15_SPM_version_report_LR.pdf.
- “The Republic of North Macedonia First NDC”, https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/The%20Republic%20of%20North%20Macedonia%20First/Submission_Republic_of_Macedonia_20150805144001_135181.pdf, 16/02/2020.
- „Zakon o potvrđivanju Sporazuma iz Pariza”, *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 4/2017.

Internet izvori:

- “Adriatic-Ionian Area”, Climate ADAPT, <https://climate-adapt.eea.europa.eu/countries-regions/transnational-regions/adriatic-ionian>, 20/02/2020.
- “Annual share of global CO₂ emissions, 2017”, Our World in Data, <https://ourworldindata.org/grapher/annual-share-of-co2-emissions>, 12/02/2020.
- “Climate Risk Profile – Serbia”, USAID, https://www.climatelinks.org/sites/default/files/asset/document/2017_USAID_Climate%20Change%20Risk%20Profile_Serbia.pdf, 17/02/2020.
- “CO₂ emissions (kt)”, World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.KT>, 12/02/2020.
- “CO₂ emissions (metric tons per capita)”, World Bank, <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.PC>, 20/02/2020.
- “Danube Area”, Climate ADAPT, <https://climate-adapt.eea.europa.eu/countries-regions/transnational-regions/danube>, 20/02/2020.
- “ND-GAIN Country Index – Country Rankings”, 2017, University of Notre Dame, <https://gain.nd.edu/our-work/country-index/rankings/>, 26/02/2020.

- “The World’s Top 10 Carbon Dioxide Emitters”, *Forbes*, 4 december 2019, <https://www.forbes.com/sites/rpapier/2019/12/04/the-worlds-top-10-carbon-dioxide-emitters/#4876bafd2d04>, 31/01/2020.
- Downing, E. Thomas., Patwardhan, Anand., “Assessing Vulnerability for Climate Adaptation”, <https://www4.unfccc.int/sites/NAPC/Country%20Documents/General/apf%20technical%20paper03.pdf>, 13/03/2020.
- Frohlich, Thomas C. and Blossom, Liz, “These countries produce the most CO₂ emissions”, *USA Today*, 14 July 2019, <https://www.usatoday.com/story/money/2019/07/14/china-us-countries-that-produce-the-most-co-2-emissions/39548763/>, 03/02/2020.
- Global Carbon Atlas, www.globalcarbonatlas.org/en/CO2-emissions, 01/02/2020; “Each Country’s Share of CO₂ Emissions”, Union of Concerned Scientists, <https://www.ucsusa.org/resources/each-countrys-share-co2-emissions>, 03/02/2020.
- Jamet, Marie, “EU still among top 3 world CO₂ emitters, new data shows”, *Euronews*, 5 december 2019, <https://www.euronews.com/2019/12/05/eu-still-among-top-3-world-co2-emitters-new-data-shows>, 03/03/2020.
- Mulvaney, Kieran, “Climate change report card: These countries are reaching targets”, *National Geographic*, 19 September 2019, <https://www.nationalgeographic.com/environment/2019/09/climate-change-report-card-co2-emissions/>, 30/01/2020.
- Ritchie, Hannah and Roser, Max, “CO₂ and Greenhouse Gas Emissions”, *Our World in Data*, 2019, <https://ourworldindata.org/co2-and-other-greenhouse-gas-emissions>, 04/02/2020.
- Traore Chazalnoël, Mariam and Puscas, Sinziana, “Climate Change and Migration in Vulnerable Countries”, UN Sustainable Development Goals, 3 September 2019, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/09/climate-change-and-migration-in-vulnerable-countries/>, 16/02/2020.

Dragoljub TODIĆ

**“CLIMATE JUSTICE” AND THE PARIS CLIMATE AGREEMENT
IN THE LIGHT OF GREENHOUSE GAS EMISSIONS REDUCTION TARGETS**

Abstract: The aim of the paper is to identify common elements and differences in the policies of the countries towards the achievement of the Paris Agreement on Climate (PAC) targets. The introductory part of the paper highlights the complexity, characteristics and importance of climate change as a global problem, and suggests the methodological approach. The central part of the paper is devoted to addressing the theoretical and normative aspects of “climate justice”. The issue of “equitable” participation of countries in the fight against climate change (so-called climate justice) is discussed, and, above all, the participation of states in reducing greenhouse gas (GHG) emissions. The relationship of countries to climate change is considered by assessing their share of global GHG emissions and the climate vulnerability index, on the one hand, and the targets they have set for reducing GHG emissions under the PAC, on the other. Countries are grouped into five groups: countries surrounding the Republic of Serbia (RS), countries whose emission indicators are similar to those of the RS, countries with the largest GHG emissions, countries with the smallest GHG emissions, and countries most vulnerable to climate change. In conclusion, it can be said that a double discrepancy (the discrepancy between the global target and the national targets and within the national targets) exists. In addition, certain common elements in the national targets for reducing GHG emissions also exist. However, due to the lack of uniformity in the way the GHG emission reduction targets are indicated, drawing firm conclusions is not reliable. At the same time, this leaves some room for a more flexible relationship in defining the national goals of the RS, with reservations about the obligations associated with the EU membership candidacy.

Keywords: Climate Change, “Climate Justice”, Climate Vulnerability, Principle of Common but Differentiated Responsibility, Environment, Paris Agreement on Climate, GHG reduction targets, Nationally Determined Contributions, Serbia.